

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

A magyar és a szlovák történetírás vitái a két világháború közötti korszakban

Különös tekintettel az Iványi-Škultéty vitára

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	3
2. A szlovák és a magyar történetírás vitái a két világháború közötti időszakban.....	5
Kik a szlovákok?	6
A történeti viták témái	8
3. Az Iványi - Škultéty vita	14
Pro Hungaria Superiore	15
A volt Felső-Magyarországról	18
Felső-Magyarországról	20
Még egyszer a volt Felső-Magyarországról	22
A vita újabb szereplői	24
4. Összefoglalás	30
5. Bibliográfia	32

1. Bevezetés

A magyar és a szlovák történetírás azok közé a nemzeti historiográfiák közé tartozik, amelyek párhuzamos történetében nagy ellentéteket lehetett felfedezni. A kialakulásukat és tudományos szintre történő emelkedésüket követően olyan téziseket alkottak meg, amelyek egymástól gyökeresen eltértek és részben ma is jelentősen eltérnek.

Az a tény, hogy a szlovákok majd ezer éven át Magyarország politikai keretén belül éltek és minden tekintetben a magyar állam részét képezték, egy olyan historiográfiai probléma elé állította a későbbi szlovák történetírókat, amelyet ők sajátos értelmezéssel oldottak meg. Ezen értelmezések nagyrészt a magyar történetírás korábbi állításaival szemben fogalmazódtak meg, így akaratlanul is történetírói viták generálódtak. A múlt évszázadban lezajló történeti viták – amelyeknek legintenzívebb ütközetei a két világháború közötti időszakban történtek meg – azonban nem alkották kizárólag a két nemzeti történetírás kapcsolatát. Ahogyan a szlovák történetírásban is fejlődött a tudományosság, az ellentétek mellett jóval több párhuzam is megjelent. Szarka László, a szlovák történetírás elismert kutatója írja, hogy: *„Összes szomszédunk közül alighanem a szlovákoknak kell a legtöbb ellentmondást feldolgozniuk ahhoz, hogy reális történeti képet alkossanak annak az államnak - a történeti Magyarországnak - a fejlődéséről, amelyben ők maguk is tíz évszázadon keresztül éltek.”*¹

Nem állíthatjuk azonban azt sem, hogy a magyar történetírásban mindent megfelelően értelmeztek volna. Ha csak arra gondolunk, hogy a fejlett dualista kori magyar történetírás a nemzetiségek történetével alig foglalkozott, a magyar politikai vezetés a szlovákokat sokszor nemzetként nem ismerte el,² valamint hogy a már kialakított magyar történelmi koncepciókat a két világháború közötti történészek nagyobb része kész tényként kezelte és attól elrugaszkodni, másképp értelmezni nem tudta. Persze akadtak kivételek: a történeti Magyarország nemzetiségeinek a történetével is foglalkozó történészek között magyar-magyar viták is lezajlottak,³ az 1990-es évektől pedig a szlovák történetírásban is kialakult egy új generáció,⁴ amely szinte minden tekintetben szakított a korábbi álláspontokkal és egy új történeti kép felállítására törekedett a szlovák történetírásban.

¹ Szarka László: A történeti Magyarország a szlovák történetírásban, 8. old.

² Tisza Kálmán politikai kijelentésére utalva. In: Chmel, Rudolf: A szlovákkérdés a XX. században, 230. old.

³ Legismertebb talán a nevezetes Szekfü-Mályusz vita egy epizódja a harmincas években. De több vita bontakozott ki Mályusz népiségtörténeti iskolája és a nyelvész Kniezsa István között is a szlovákok kérdésében.

⁴ Főként Dušan Kováčra, Peter Sykorára és Lubomír Liptákra gondolok itt.

Ennek a dolgozatnak nem célja a két történetírás két világháború közötti összes vitájának a tárgyalása, csupán a viták témájául szolgáló problémák bemutatása és rávilágítás arra, hogy e problémák nagy része egészen a napjainkig sem jutott el a tényleges konszenzusig. Ezen kívül a korszak történetírói vitáit megvizsgálva a dolgozat arra a kérdésre keresi a választ, hogy a vitatkozó történészek szerint mikor következett be a szakítás a szlovák és a magyar együttélésben. A nemzeti historiográfiák szerint egyáltalán volt-e olyan, hogy „békés együttélés” és ha igen, akkor valóban csak Trianon törte ezt meg, vagy már korábban is bekövetkezett. Különösen érdekes az a kérdés, hogy hogyan befolyásolták ezek a nézőpontok a két történetírás alakulását? A két világháború közötti korszak legrepresentatívabb magyar-szlovák történetírói vitáján, az Iványi-Škultéty vitán szemléltetve kísérlem megválaszolni ezeket a kérdéseket, amely egyrészt a jelentős terjedelme, másrészt a korszakban betöltött közéleti figyelme miatt lett ennek a dolgozatnak is a központi része. Fontos leszögezni, hogy a dolgozatnak egyáltalán nem célja a korszakban meghatározó viták eldöntése, csupán a bemutatása. Azokat – ha egyáltalán lehetséges és egyáltalán szükséges – az olvasó megteheti.

2. A szlovák és a magyar történetírás vitái a két világháború közötti időszakban

A tudományos értelemben vett szlovák történetírás igazán csak Csehszlovákia 1918-as megalakulása után jött létre, csak innentől számíthatjuk a szlovák történetírás, mint szakma létét.⁵ Bár a Monarchia időszakában is éltek és alkottak már neves szlovák nemzetiségű történészek, az igazi intézményi keretek és maga a szlovák történészképzés csak az államfordulat után alakult ki. A magyar és szlovák történetírás 1918-at követően kezdett el tehát külön utakon járni, azonban a közös múltból alkotott történeti koncepciók és szemléletek továbbra is keresztezték egymás útját. Ahhoz, hogy a szlovák történészek kutatni tudják a saját nemzetük múltját, nagy szükség lett volna a magyar forrásgyűjteményekre, ahogyan a magyar történészeknek is a felvidéki levéltárak anyagaira, azonban a határokon átívelő kutatás a feszült politikai helyzetben korántsem volt gördülékeny. Így hát mindkét fél leginkább abból dolgozott, amihez hozzá tudott férni.

Elsőként vizsgáljuk meg a szlovák gondolkodásmódot a század elején. A szlovák historiográfiában különböző ahistorikus, túlideologizált, retrospektív tendenciák jelentek meg vagy erősödtek fel. Ezek alapvető célja egyebek között a magyartalanítás volt, vagyis a magyar, illetve közös, magyarországi történelemtől elkülönített saját szlovák történelem megteremtése, valamint az erre épülő történelmi és nemzeti-nemzetiségi tudat minél korábbi megjelenésének kimutatása.⁶ Meg kell azt értenünk, hogy ahhoz, hogy egy szlovák történész – akár ma is – az 1918 előtti szlovák történelem vizsgálatával foglalkozzon, valamilyen formában véleményt kell, hogy nyilvánítson az általuk *Uhorsko*-nak nevezet történeti Magyarországról. A két világháború között ezek a vélemények szinte teljesen negatív képet festettek le az egykori „közös hazáról”. Ebben korszakban éltek a fénykorukat az „ezeréves börtön” és az „ezeréves elnyomás” elméletek, de a Magyar Királyságon belüli Szlovák Fejedelemségről, a nyitrai és bihari hercegségek szlovák politikai irányításáról is születtek teljesen ahistorikus, forrásokkal nem igazolható munkák.⁷ Nem lehet tehát csodálkozni azon, hogy a magyar történetfelfogástól ennyire eltérő elméletek, amelyek aztán sajnos a jövő

⁵ Niederhauser Emil: A szlovák történetírás, 594. old.

⁶ Kiss László: A szlovák-magyar viszony megítélése a szlovák történetírásban, 33. old.

⁷ Talán leginkább F. Sasinek (1830-1914) neve említhető ide, aki a felfogása szerint, a szlovákok ezeréves magyar elnyomása miatt minden a Felvidéken lejátszódó fegyveres konfliktust szlovák szabadságharcként akart bemutatni. Bővebben lásd: *Dejiny drierých národov na území terajšieho Uhorska*, Skalica, 1867, *Dejiny Slovákov*, Ružomberok, 1895, *Slováci v Uhorsku*, Martin, 1904, c. műveiben.

generációk fejében történelmi tényként rögzültek, vitákat okoztak a szlovák és magyar történészek között.

A két világháború közötti időszakban, ahogyan Csehszlovákia és Magyarország diplomáciai kapcsolatait sem, úgy a történetírókat sem az egyetértés, hanem főként a viták jellemezték. A „csehszlovakista” irányzatot vezető Chaloupecký és a tanítványai által kiadott 1918 utáni szlovák történeti munkákat Magyarországon erős kritikával fogadták. A csehszlovakizmust erőltető történészek arra törekedtek, hogy a cseh és a szlovák történelmi múltat összemosassák, hogy bebizonyítsák a csehek és a szlovákok egy nemzet voltak valaha, csak a történelem viszonyosságai és főként a magyar államalapítás szakították szét őket.⁸ Magyar részről igen gyorsan⁹ és igen intenzíven, tanulmányokkal, sőt egész könyvekkel megkísérelték megcáfolni a csehszlovakisták állításait, nem egyszer cseh-ellenes retorikát alkalmazva és a szlovákokat a magyar nemzet bajtársaiként és lojális államalkotóként bemutatva. A cseh módszertantól független, a régi gárdába tartozó, önálló szlovák történetírók azonban szintén negatív képet festettek a történeti Magyarországról, a velük folytatott viták legalább annyira gyakoriak voltak, mint a csehszlovakistákkal. Az ellenük leginkább hangoztatott érv a tudományos felkészületlenség volt, mert mint Deér József írja a tanulmányában: *„a régi tót gárda (Križko, Botto, Sasinek és Škultéty) nem voltak szakszerűen képzett historikusok, érdeklődésüket apróbb helyi témák, másrészt a tót nép múltjának általános kérdései kötötték le, kevés módszertanisággal, sok fantasztikummal.”*¹⁰

Kik a szlovákok?

Az első és legfontosabb történeti kérdés, amelyet még a nemzeti – tehát a szlovák és a magyar – historiográfiák sem tudtak egyértelműen eldönteni: *Hogy kik a szlovákok?* A magyar történetírás talán ma már feltétel nélkül elfogadja, hogy a szlovák-tótok a Nagymorva Birodalom felbomlása után a Felvidéken élő és letelepedő szláv népelemek leszármazottjai. A két világháború közötti időszakban azonban ez nem volt általánosan elfogadott. A Karácsonyi János féle „vácuum-elmélet” szerint szláv lakosság a történeti Magyarországon nem maradt, a szlovák-tótok nem őslakosok itten, hanem bevándorló, elszaporodott jövevények, a 13.

⁸ Adam Hudek: Slovenská historiografia a československé dejiny v rokoch 1918-1968, 2007.

⁹ Hodinka Antal már 1918-ban, Iványi Béla 1919-ben, tehát még a trianoni döntés előtt könyvet írtak a tót-cseh rokonság megcáfolására.

¹⁰ Deér József: Felvidék történetének újabb irodalma, 61.old.

században a Morva és az Odera folyó felső völgyében lakó fehér-horvátok leszármazottjai.¹¹ Hasonló elmélettel állt elő Iványi Béla is, aki azonban a szlovákokban a Visztula mellett élő és délre vándorló szorbok (vendek) leszármazottjait vélte felfedezni.¹² Mályusz Elemér az egyik első művében, a *Turóc megye kialakulásában* azonban elutasította és sovínisztának nevezte ezeket az elméleteket, mint ahogyan a másik oldalon a cseh Palacký által hangoztatott virágzó cseh-szlovák állam elméletét is. Szerinte az oklevelek hiányában csak a régészet adhat megoldást e kor kutatására, ám azt mindenképp meg kell jegyezni, hogy a magyar állam gyepürendszere már eleve kizárta mind a beszivárgás, mind pedig a tömeges betelepülés lehetőségét, eltekintve attól, hogy ilyen népmozgásról semmilyen más emlék sem szól.¹³ Mályuszhoz hasonlóan Angyal Dávid is úgy vélekedett, hogy a Honfoglalás korában Magyarországnak csak aránylag csekély, északi részén laktak tótok.¹⁴ A magyar történetírás leginkább úgy vélekedett a szlovákokról, mint a mai Felvidéken élő szláv törzsekről, akik azonban itt nem őslakosok, hanem csak a magyar honfoglalás előtti utolsó megszálló réteg voltak a Kárpát-medence északi területén. Általánosan elfogadott volt a korszakban magyar részről az a felfogás is, hogy a szlovákság (vagy az elődjének számító szláv-tót törzsek) népességszáma rendkívül kicsi volt, önálló államalapításra képtelenek lettek volna és ezért tagozódtak be a gazdaságilag és katonailag is erős magyar államba. A középkori Magyar Királyság tekintetében Mályusz azzal is érvel a szlovákok kielégítő gazdasági helyzete mellett, hogy nem élhettek szegénységben és nélkülözésben, ha a létszámuk pár száz éven belül megötszöröződött.¹⁵

Szlovák oldalon a történetírók a saját népük eredetét kivétel nélkül a Kárpát-medencében élő, a Nagymorva Birodalmat alkotó szlávokban képzelték el. A csehszlovakisták által is hangoztatott, már a 19. század közepén Palacký által megfogalmazásra került elmélet szerint,¹⁶ a Szvatopluk féle morva állam a csehek és a szlovákok ősi hazája volt és ezt a két világháború között is erősen hangoztatták. Más elméletek azonban kizárták a csehekkel való közös állam lehetőségét és egyedüli szlovák államot láttak a Morva Fejedelemségben. A morva-szlovák kontinuitást vallók ugyan megmaradtak fölényben, még ha a nagyhatalomként virágzó és a magyarok által romba döntött Nagymorva Birodalom elmélete már nem is volt fenntartható. Azonban voltak olyan szlovák tudósok is, akik teljesen megkérdőjelezték a hivatalos történetírás álláspontját a

¹¹ Karácsonyi János: A magyar nemzet történeti joga hazánk területéhez a Kárpátoctól az Adriáig, 31. old.

¹² Iványi Béla: *Pro Hungaria Superiore*, 95. old.

¹³ Mályusz Elemér: *Turóc megye kialakulása*, 30. old.

¹⁴ Angyal Dávid: A Magyar Tudományos Akadémia válasza a cseh akadémiaának, 8. old.

¹⁵ Mályusz Elemér: *Turóc megye kialakulása*, 38. old.

¹⁶ *Lásd bővebben:* František Palacký: *Dejiny národa českého v Čechách a v Moravě*, I. díl

szlovákok eredetéről. A neves szlovák professzor, František Jehlička szerint a szlovákok valóban a Morva birodalom alkotói voltak, azonban nem a csehekkel rokon nyugati szlávok, hanem a szlovénok leszármazottjai, akikről a magyarok bejövétele szakította el a szlovákokat. A leghíresebb szláv nyelvész, Samuel Czambel is hasonló állásponton volt és a „Slovensko” (Szlovákia) elnevezésben a „sloven” fő miatt a délszláv rokonság elméletét vallotta.^{17, 18} Ez a délszláv rokonság elmélet a 19. században igen népszerű volt, egyes irodalmi személyiségek, mint pl. a neves költő Andrej Sládkovič is ennek a tisztázását szorgalmazták, azonban előbb a pánszlávizmus hatása, majd a cseh-szlovák közös történelmi eredettel szemben nem versenyezhetett és kikopott a köztudatból.

Különösen nagy hangsúlyt kapott még a korban Július Botto történész műve,¹⁹ amelyben egy sajátos megszakított kontinuitás-elméletet állított fel, ami a szlovák történelmet a nemzettudat, illetve a politika mozgásaként írta le. Sasinektől eltérően, ő nem Magyarország történetét akarta szlovákká tenni, hanem az állam fejlődésével szinte párhuzamosan a szlovákok külön fejlődését kívánta megírni. Itt született meg az „ezeréves méh” mítosza, mely szerint a szlovák nemzet a magyar államba tagozódása után egyféle mély álomba merült, hogy aztán a 19. században az Európa minden országában végbemenő nemzeti törekvések hatására öntudatra ébredjen.²⁰ A két világháború közötti legnevesebb szlovák történetíró, Daniel Rapant is hasonló véleményének adott hangot, de Bottótól eltérően azt hangsúlyozta, hogy a szlovákság államalkotó tevékenysége nem zárult le Nagy-Moráviával, még ha azt követően nem is a saját, hanem az idegen magyar állam javára érvényesült. Véleménye szerint: *„a magyar állam kiépüléséhez, kereszténnyé válásához és művelődéséhez, ha közvetve is, de a szlovákok döntő módon hozzájárultak.”*²¹

A történeti viták témái

A történeti vitáknak azonban a „szlovákok eredetén” túlmutató fejezetei is voltak. A legnagyobb nézeteltérések nem is ebben a kérdésben, hanem sokkal inkább a közös államban töltött egy-egy időszaknak a másképp értelmezése volt. Alapvetően három nagy témakörre bontható a szlovák-magyar történeti viták csoportja, amelyek mellett kisebb viták is

¹⁷ František Jehlička: Náš Program, 4. old.

¹⁸ *Az elmélet abból a szempontból is érdekes mivel a szlovákok magukat slováci-nak nevezik, míg az államuk nevét Slovensko-nak. A Slovácko megnevezést, mint államnév pedig mindig és mindenkor elutasították.*

¹⁹ *Lásd bővebben:* Julius Botto: Slováci. Výchyn ich národného povedomia, Turócszentmárton, 1923

²⁰ Kiss László: 34. old.

²¹ Daniel Rapant: A szlovákok a történelemben. 395.old.

lejátszódtak persze, de e három témakörben igen nehéz volt – és ma is az – bármiféle közös párhuzamot felfedezni a két historiográfiában. Az első vitás témakör a Nagymorva Birodalom felbomlása és a magyar államalapítás körülményeinek a kérdése körül alakult ki. A második, nem kevésbé ellentétes nézőpontú vita témája az 1848-as magyar forradalmat és szabadságharcot követő időszak, egészen a dualizmus korának végéig. A harmadik és egyben talán legérdekesebb vitákat generáló témakör pedig a történeti Magyarországot feldaraboló, trianoni döntés „igazságtalanságának” és „igazságosságának” a szembehelyezése volt. Megfigyelhető tehát, hogy a szlovák-magyar historiográfiák között kialakuló legnagyobb viták a történeti Magyarország kialakulásának az első és az utolsó szakaszának a kérdésében merültek fel, valamint az Európa szerte, a nemzeti ébredések korszakának számító 48-as forradalmakat követően történő kölcsönös hatások kapcsán. Kevésbé jellemezték tehát a viták a középkori együttélést és a korajúrkori közös harcot előbb a törökök, majd a Habsburg udvar ellen. Nem véletlen, hogy ezeken a területeken található a legtöbb párhuzam is a két történetírás között. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy igen sok szlovák történetíró sajátos szemlélettel tekintett e korszakokra is, főként, ha csak arra gondolunk, hogy néhányan Csák Máté decentralizációs törekvéseiben vagy a Bethlen és Rákóczi szabadságmozgalmakban is a szlovák államiság megteremtésére tett kísérletek jegyeit vélték felfedezni.

A Nagymorva Birodalom és a magyar államalapítás másként értelmezése jól kimutatható már a 20-as években lezajló Václav Chaloupecký és a Deér József közötti rövid vitában is. Chaloupecký, mint a csehszlovák irányzat nagy képviselője, a közös cseh és szlovák történelmet hangsúlyozta ki a művében, elfogadva Palacký nézeteit egy virágzó morva államról. Szerinte a magyar támadás hatására ugyan a cseh és szlovák nemzet szétszakadtak, de a Felvidék már a korai középkortól egy önálló földrajzi és történeti egységgel bíró terület lett, a magyar állam csupán egy hatalmi keret volt felette.²² Ezzel szállt vitába magyar oldalról Deér József, aki szerint Chaloupecký források nélküli feltételezésekkel akart történelmet írni, az önálló szlovák történeti és földrajzi egységnek semmilyen bizonyítéka nincs.²³ Deér az 1926-ban megjelent: *A felvidék legújabb történelme* c. tanulmányában reagált Chaloupecký *Staré Slovensko* c. művére, erősen cáfolva és tudománytalannak nevezve a benne lévő állításokat. Ez megmutatkozott az öt szlovák-tót törzs tekintetében is, mikor Chaloupecký szerint a Felvidéken öt szláv törzs élt: egy a Vágvidéken, egy a Nyitravidéken, egy a Garamvölgyben, egy az Ipolyvidéken és egy a

²² Václav Chaloupecký: *Staré Slovensko*, 44. old.

²³ Deér József: *A felvidék történetének...*, 63. old.

Hontvidéken. Deér szerint forrásalapja ezek közül mindössze csak a Pribina féle nyitravidéki fejedelemségnek van. „Ha léteztek is ezek a törzsek, akkor azok a Nagymorva Birodalomba tagozódtak be, azonban annak felbomlása után, azokat a magyar honfoglalás szinte biztosan megsemmisítette.”²⁴ Deér szerint a fő hiba ott van, hogy Chaloupecký erősen túlbecsülte a Nagymorva Birodalom jelentőségét, egy közép-európai nagyhatalmat vizionált oda, ahol csak egy keleti frank bábállam létezett. Ezen túlmenően a cseh történész szerint 955-öt követően²⁵ a Felvidék felszabadult a magyar uralom alól és Pozsonyban és Nyitrán is cseh fennhatóság alatt álló szlovák fejedelmek uralkodtak. Chaloupecký azt próbálta bizonyítani, hogy ekkor már létezett egy cseh állam, sőt egyenesen birodalom (české říše), amely a Felvidéket elfoglalta és a határait egészen a Dunáig kitolta.²⁶ Deér azonban határozottan cáfolja ezeket a téziseket, szerinte ennek semmilyen forrásszerű bizonyítéka nincsen. Különösen meglepődött Chaloupecký azon kijelentésén, hogy I. (Szent) István király is a cseh lovagok segítségével verte le az ellene lázadó magyar hadurat, Koppányt, mert Deér szerint a behívott milites-ek kétséget kizáróan a lovagi harcmódban edzett németek voltak.²⁷ ²⁸ Chaloupecký történeti képében tehát a szlovákok és a csehek egy szláv népet alkottak, amíg a magyarok el nem foglalták a Felvidéket tőlük. Szerinte már a kora középkortól fogva minden lehetőséget kihasználtak a szlovákok a magyaroktól való elszakadásra, e téren Sasinek műveinek a gondolatai köszönnek vissza nála. Deér joggal kritizálta ezt a történeti koncepciót, mivel Chaloupecký elméleteit valóban semmilyen forrás nem igazolta a korszakban és ma sem.

Az 1848-as események kapcsán voltak talán a legnagyobb történeti viták a szlovák és magyar történétírók között. Ha összevetjük Daniel Rapant többkötetes, 1848 eseményeiről szóló munkáit és a legalább ugyanolyan behatóan és mélységgel a szlovák 48-as mozgalmakat kutató Steier Lajos művét, világosan látható, hogy milyen alapvető szemléletkülönbség volt 1848 eseményeiről a szlovák és a magyar történétírásban. Rapant – akinek e korszak volt a fő kutatási területe – a szlovák-magyar viszony elmérgesedését és a politikai szakítás okát az általa ún. „magyarizációban” látta. Szerinte ez a magyarizáció már a nemzeti mozgalmak kora előtt a 18. század közepétől elkezdődött. Műveiben utalást tesz a Mária Terézia korától kezdődő és az 1790/91-es országgyűlésen kicsúcsosodó magyar nemesi követelések

²⁴ Deér: A felvidék történetének... 64. old.

²⁵ Nyilvánvaló utalás a kalandozó magyarok augsburgi vereségére.

²⁶ Václav Chaloupecký: Staré Slovensko, 61. old.

²⁷ Deér: uo. 65. old.

²⁸ A modern kutatások alapján Hunt és Pázmány lovagok Svébiából, míg Vecelin a bajor Wasselburgból származtak.

magyarizációs céljaira.²⁹ A 19. század elejét pedig egyenesen a törvénytelen magyarizáció korszakának tekinti, amikor a magyar nemzetnek csak egyetlen célja volt: a kisebbségeket eltüntetni, asszimilálni és magyarrá tenni. A fő műve az 1848-as szlovák mozgalmat tárgyalja és ebben ő már nem a magyar és szlovák politikai vezetés szakítását látta, mert az már szerinte korábban bekövetkezett. A szlovákok felkelését politikai mozgalomként értékelte, amely a magyar uralom ellen irányult, így fegyveres összetűzésbe is keveredett a magyar mozgalommal, amely szerinte azonban még feudális jellegű volt, hiszen a nemesség állt az élén.³⁰

Steier Lajos kétkötetes munkájában³¹ teljesen másképp értelmezi a szlovák nemzetiségi küzdelmet, mint Rapant. Steier - a korszak legtöbb magyar történetírójával ellentétben – Štúrnak és az értelmiségi körének (Hurban és Hodža) a reformkori tevékenységét nem tekinti egyértelműen a szabadságharc és a haza elárulásának. Elmarasztalja azonban ezeket a nemzeti vezetőket az 1848-ban játszott szerepükért, egyrészt a „szégyenteljes” Hurban-légiók hadjáratai miatt, másrészt mert egy önálló „tót-tartományt” akartak a Felvidéken létrehozni, vagyis a történeti Magyarországból ki akarták szakítani az északi megyéket.³² Steier a munkáiban végig kiemeli, hogy a szlovák nép nagyobb része a magyar szabadságharc mellett harcolt és elutasították a Hurban szervezte légiókba való csatlakozást is. Az egyes felvidéki városok üdvözlő felirataival bizonyítja, hogy a szlovák nép kiállt a magyar szabadságharc mellett. Annak okát pedig, hogy a szlovák nép nagy része nem állt Štúrék és Hurban légiói mellé, hanem a magyar szabadságharc oldalán harcoltak, elsősorban Kossuth karizmatikus személyiségében és jogkiterjesztést hirdető politikájában látta.³³ Steier ebben a művében és több korábbi tanulmányában ugyan elmarasztalja egyrészt a szlovák értelmiséget a magyarellenes retorikája miatt, másrészt a dualista kori magyar kormányokat a nemzetiségi politikájuk miatt, azonban szerinte minden ellentétet a bécsi udvar politikája szított a két nemzet között 1848-tól, és ezt a politikát használták ki a Steier által szintén nem kedvelt csehek is 1918-ban.³⁴

²⁹ *Rapant ehhez a témához kapcsolódó művei:* K počiatkom maďarizácie. (I. dielo.) Vývoj rečovej otázky v Uhorsku 1740-1790., Pozsony, 1929, *ennek a folytatása:* K počiatkom maďarizácie. (II. dielo). Prvé zákony maďarizačné 1790-1792, Pozsony, 1932, *és a II. világháború után született műve:* Ilegálma maďarizácia 1790-1840, Pozsony, 1947.

³⁰ Niederhauser Emil: 604. old.

³¹ Steier Lajos: A tót nemzetiségi kérdés 1848-49-ben, Budapest, 1937.

³² Glatz Ferenc: Történetíró és politika, 1980, 31. old.

³³ *A szlovák értelmiség és a Hurban-légiók 48-as eseményekben játszó szerepét részletesebben tárgyalja:*

Szarka László: 1848-49 legendája a szlovák történetírásban, Pozsony, 1999. c. *műve és Kiss László:*

Magyarellenes szlovák fegyveres megmozdulások, Aetas, 2006. 2-3.sz. c. *tanulmánya is.*

³⁴ Glatz Ferenc: 37. old.

A trianoni döntés kérdéskörében a szlovák és a magyar két világháború közötti történetírás többször is különösen éles szóhasználattal és a tudományosságot a politikai-ideológiai hatások miatt a háttérbe szorítva összezapott. A két világháború közötti szlovák történetírás hatalmas sikernek tartotta a trianoni döntést, amely megteremtette a szlovák önálló állami létet és biztosította a nemzet jövőjét. Noha az új államban a cseh volt a politikai nemzet, a szlovák történetírás Trianon jogosságát soha kétségbe nem vonta, a felül bírálását vagy a határok megváltoztatását pedig mindenkor mereven elutasította. A magyar történetírásban egy különleges nézőpont azonban megfigyelhető a szlovákok kérdésében, amely a román vagy délszláv esetben nem: a magyar történetírói munkák – és ehhez hasonult pár magyarbarát szlovák is³⁵ – azt emelik ki, hogy a Felvidéket gyakorlatilag a csehek vették el, és a szlovákság egyáltalán nem ragaszkodott az elszakadáshoz, csupán a politikai vezetésük állt a csehek mellé, de a szlovák nép hű maradt volna az ezeréves magyar hazához. A neves magyar történészek szinte mindegyike hallata a hangját e témában. Hodinka Antal a *Pro Hungaria. Magyarország igazsága*³⁶ c. művében azt igyekezett bizonyítani, hogy a szlovákságnak Nagy-Magyarország keretein belül általában jó dolga volt, sok egyszerű szlovák emelkedett a magyar uralkodó osztályok soraiba, és a Felvidék leszakítása esetén helyzetük lényegesen romlik majd a mesterségesen összetákolt csehszlovák államban.³⁷ Ezt igyekezett bizonyítani Iványi Béla is a már említett *Pro Hungaria Superiore* c. könyvében. A neves történész, Marczali Henrik Magyarország háborús ártatlanságára helyezte a hangsúlyt, illetve a magyarság évezredes tevékenységét a Kárpát-medencében mintegy kultúrmisszióként fogta fel, amely a szlovákságnak is nagy segítségére volt.³⁸ Szlovák részről azonban Daniel Rapant, aki szívesen vitatkozott a magyar történetírással, teljesen másképpen látta Trianon kérdését és ehhez a nézőponthoz a hivatalos szlovák történetírás is ragaszkodott. Szerinte Trianon nem külső dolog volt, hanem belső széthullás eredménye. A magyarizáció erőltetésével a magyarok arra kényszerítették a nemzeti kisebbségeket, hogy az ország államkeretein kívül, annak szétzúzásával keressék a jövőt. A szlovák történész elismeri néhány magyar ajkú terület elcsatolásának a problémáját, azonban ezt meg is indokolja: szerinte a határok ilyen formájú meghúzása a szlovák nemzeti fejlődésnek teljesen létkérdés volt, „a Duna-medence összeköti a szlovákságot, a határ módosítása a szlovákokat egymással össze nem függő, elszigetelt foszlányokra bontaná és a Kárpátok szirtjeihez szorítaná őket.”³⁹

³⁵ Lásd pl.: František Jehlička: *Náš Program*, 15. old.

³⁶ Hodinka Antal: *Pro Hungaria. Magyarország igazsága*, Pozsony, 1918.

³⁷ Várdy Béla: *Trianon megnyilvánulása a két világháború közötti történetírásban*, Aetas, 2003, 30. old.

³⁸ Marczali Henrik: *A béke könyve. A múlt tanulsága*. Budapest, 1920.

³⁹ Daniel Rapant: *Magyarizáció, Trianon, revízió és demokrácia*, 359. old.

Míg a magyarok tehát a legigazságtalanabb döntést látták a trianoni békében, addig a szlovákok szerint a legigazságosabb eredmény született meg, amely megadta az addigi kis nemzetiségeknek az önálló nemzetállami kereteket.

3. Az Iványi - Škultéty vita

A három fő vitaterület (a honfoglalás kora, a 48-as események és Trianon) tehát számos vitát generált a magyar és a szlovák történészek között a két világháború közötti korszakban, ugyanakkor ezek általában egy-egy kiadott műre a másik oldal által írt válaszművekből tevődtek össze, így klasszikus értelemben véve nem is számítottak vitának. Ezen kívül ezek a „viták” szorosan egy-egy történeti kérdés köré csoportosultak és csak nagyon ritka esetben fordult az elő, hogy a két művet író történész közötti eszmecserebe további történetírók is bekapcsolódjanak. A dolgozat által tárgyalni kívánt fő vita azonban az említett mindkét téren különlegesen kiemelkedik.

A 20-as évek folyamán lezajló vitákban, egy magyar vagy szlovák történeti mű egy másik műre válaszul vagy annak témájában íródott meg, azonban tényleges személynek címzett történeti vita nem bontakozott ki egészen 1929-ig,⁴⁰ amíg Jozef Škultéty nem írt egy személyre szóló válaszművet Iványi Béla 1919-ben kiadott, a Felvidékről és a szlovákokról szóló történeti munkájára. A két világháború közötti időszak legklasszikusabb és legnevezetesebb történetírói vitája így Iványi Béla⁴¹ és Jozef Škultéty⁴² között zajlott le.

⁴⁰ Főként mivel a szlovák történetírók a csehekkel vitatkoztak az önálló szlovák történelem megteremtéséért és ezért a magyar történetíráshoz nem fordítottak kimagasló figyelmet a húszas évek elején.

⁴¹ Iványi Béla 1878-ban született Nagykanizsán Jung Béla néven, 1903-ban szerzett jogtudományi doktori oklevelet a Budapesti Tudományegyetemen, 1914-től lett a debreceni egyetemen az alkotmány és jogtörténet tanára, később a dékánja. Tüzértisztként harcolt az első világháborúban, majd 1927-től a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen oktatott tovább. 1920-tól a Magyar Tudományos Akadémiának a levelező tagja volt. Politikai nézeteit tekintve a jobboldali mozgalmakhoz állt közel, az Ébredő Magyarok Egyesületének és a Keresztény Nemzeti Ligának az elnökségi tagja is volt. Magánéletében is rigorózus ember hírében állt, 1929-ben például párbajra hívta ki a fiatal Mályusz Elemért, amiért az kritikával illette gönci várostörténeti forráskiadványát. 1937-ben egy meggondolatlan politikai kijelentése miatt előbb szabadságolták, majd 1938-ban nyugdíjazták. 1944-ig a Batthyány-Strattmann család levéltárosaként tevékenykedett. Levéltári kutatásain keresztül főleg jogtörténettel és művelődéstörténettel foglalkozott. Feldolgozta és közzétette több városi levéltár (Bártfa, Eger, Gönc) anyagát, a forráskiadványai a magyar várostörténeti kutatások számára máig forrásértékűek. Iványi Béla 1964-ben hunyt el Vonyarcvashegyi otthonában.

⁴² Jozef Škultéty 1853-ban született a Rimaszombat melletti Dobrapatakon (szlovákul Potok). Rőcén szlovák nyelvű gimnáziumban tanult, majd Budapesten is folytatott tanulmányokat. Tanárként dolgozott népi iskolákban, majd 1879-ben Túrócszentmártonba költözött és Svetozár Hurban Vajanskýval együtt szerkesztette a Slovenské Pohľady nevű folyóiratot 1881 és 1919 között. Elsősorban irodalomtörténettel foglalkozott, orosz műveket is fordított. A szlovák irodalomtörténet mellett köztörténeti munkákat is megjelentetett, 1918 után a Matica Slovenská több kiadványának a szerkesztője is volt. 1921-23 között a pozsonyi egyetem bölcsészkarán tanított, majd a prágai egyetemen is. 1938-tól 1948-ig a Szlovák Művelődési Társaság elnöki tisztjét is betöltötte. Politikai szerepet is vállalt, szerkesztette a Národné Noviny nevű Masaryk párti újságot, 1918-ban a szlovák értelmiség képviselője volt a túrócszentmártoni konferencián, de a deklarációt aláíró 106 képviselő között nem volt ott a neve. Közeli barátságban állt Vojtech Tukával és mikor a szlovák autonómiáért küzdő politikust perbe fogták, ő mellelte vallott a tárgyaláson. 1940-ben, mikor a már önálló Szlovákiában Tuka miniszterelnök lett, Škultétyt nevezte ki a Kulturális Bizottság elnökének. Jozef Škultéty 1948-ban, 94 éves korában hunyt el Túrócszentmártonban.

A vita témáját tekintve elsősorban politikatörténeti kérdéseket tárgyalt, egy-egy kisebb esetben gazdaság-, társadalom- és népiségtörténeti kitekintéssel. Az ő esetükben nem csak egy-egy mű ütköztetéséről van szó, hanem személyesen egymásnak válaszolgattak több kiadott pamfletben is. Ahogyan Iványi Béla műve is eljutott Csehszlovákiába, Škultéty válaszai is Magyarországra. A történeti vita során nem csak egy-egy korszakra korlátozódott a véleménykülönbségük, hanem szinte az egész ezer évre, a magyar-szlovák együttélés minden korszakára kiterjedt a vizsgálati területük. Az ezer év ez esetben talán túlzás is, hiszen Iványi Béla első művének a leginkább érdekes és kiemelkedő gondolata az, hogy a szlovákok csupán a 13. században költöztek a mai lakhelyükre és ezért nincsen meg a történeti joguk birtokolni a Felvidéket, amelyet a trianoni döntés nekik ítélt. Véleményem szerint, ez a kijelentés vezetett oda, hogy Škultéty személyre szólóan írjon egy válaszművet neki és megcáfolja az elméletét, amely aztán ezt a hosszú és bonyolult vitát eredményezte. Ugyanis ha megvizsgáljuk alaposan Iványi munkáját, ezen a kijelentésen kívül semmi olyat nem találunk, amelyet mások már nem írtak volna le előtte.⁴³ Az is kiemelkedő ebben a vitában, hogy nagy közéleti teret kapott, különösen Magyarországon és ezért több magyar történész is hozzászólt a vitához és kiegészítette azt a saját gondolataival, főként hevesen támadva Škultéty gondolatait. Megjegyzendő még az, hogy a szlovák történész, mivel még a háború előtti generációhoz tartozott – tehát élete nagyobb részét az Osztrák-Magyar Monarchia állampolgáraként élte le – tökéletesen beszélt magyarul és az Iványinak címzett műveket is magyar nyelven írta meg. A kettejük között zajló heves vita ugyan tudományos történeti alapon zajlott, de a végére talán már személyeskedésig is elfajult.

Pro Hungaria Superiore

Az egész azzal kezdődött el, hogy Iványi Béla 1919-ben megírta a *Pro Hungaria Superiore* c. művét, amelyet még azévből Debrecenben ki is adtak. Ugyan ez még a trianoni békeszerződés aláírása előtt történt, de a kor sajtójából és pusztán abból a tényből, hogy a cseh hadsereg megszállta a Felvidéket, sejteni lehetett már Magyarország jövőbeli határait. Iványi Béla mindjárt a bevezetésben elismeri, hogy a művének megírásában nagy szerepet játszott a történeti Magyarország feldarabolása, és mint maga fogalmazott a célja igazságosságot tenni a Felvidéken.⁴⁴ A szöveg tartalma aztán elkezd követni azt a

⁴³ Sőt a későbbi beköltözés elmélete sem egyedülálló újdonság, hiszen a Karácsonyi féle „vácuum-elméletre” épül, amelyet Karácsonyi János mellett Volf György is hangoztatott.

⁴⁴ Iványi Béla: *Pro Hungaria Superiore*, Debrecen, 1919, 1. old.

gondolatmenetet, amely aztán rendkívül népszerű lett a két világháború közt alkotó más magyar történészeknél is. Nevezetesen, hogy a csehek agitálták a tótokat a magyarok ellen, a szlovákság nem is akart elszakadni, hanem magyarokkal egy államban kívánt továbbra is élni.⁴⁵ Iványi szerint a cseheknek semmi közük a Felvidékhez, ők a szlovákoknak csak szenvedést hoztak, mint azt a huszita mozgalomnak a rabló hadjáratai is bizonyítják. A pánszlávizmus is cseh eredetű szerinte, ami a szlovák nemzeti ébredést elnyomta, s a pánszláv irányzatot és nagy képviselőjét Palackýt a szlovák értelmiség - még a csehbarátok - mint pl. Anton Bernolák vagy Jozef Ignác Bajza sem ismerték el.⁴⁶

Vseslávia⁴⁷ eszméje szerinte csak olyan szlovákoknak volt elfogadható, mint Ján Kollár, aki szlovák létére csehül írt és „gyűlölettel viseltetett a magyarsággal szemben”. Iványi szerint a korábban tétlenül figyelő magyar vezetés 1837-ben végre lépett és feloszlatta ezeket a pánszláv köröket, de az új generáció – Štúr, Hurban, Hodža, Čaplovič – nem hivatalosan folytatták az üzelmeiket. Amit nem ért meg a debreceni történész, hogy a tótokat miért izgatta a magyar nyelv előretörése. Szerinte hiába panaszkodtak a szlovák értelmiségiek a császárnál és az udvarnál, ha nem a csehekkel való egységet vagy önálló tót államot kértek, hanem csupán magyar hivatalokat. Iványi elismeréssel nyilatkozik arról, hogy a pánszláv agitátorok tevékenysége ellenére 1848-ban a tótokat nem sikerült a magyarok ellen fordítani és a szlovákság többsége kiállt a magyar szabadságharc eszméje mellett, ugyanakkor kijelenti: „*Hiába agitáltak azonban a pánszlávok a magyar kormány ellen, hiába szerveztek kis létszámú légiókat, hiába álltak ki mindenben a császár mellett, 1849 után Bécs ugyanúgy elnyomta őket, mint a magyarokat*”.⁴⁸ Iványi szerint az 1861-es szlovák memorandum nemcsak a magyar országgyűlés, de a tót nép sem fogadta szívesen, olyan követeléseket tartalmazott, amely nem a szlovák nép, hanem csupán ezen ambiciózus értelmiség céljait szolgálta és külön kiemeli azt, hogy az 1863-ban megalakított Matica Slovenskát eredetileg Besztercebánya központtal akarták létrehozni, de a város azt elutasította, így került végül Túrócszentmártonba.⁴⁹ „*A Matica működése, amely nagy pénzeket fogyasztott el a költségvetésből és kulturális hagyományörzés helyett csak a nemzetiségeket izgató lapok kiadására futotta*” Iványi szerint eleve bukásra volt ítélve. Nagy eredménynek tartja, hogy Tisza Kálmán miniszterelnök végül betiltotta a szervezetet, ezzel megakadályozta a

⁴⁵ Iványi: 4. old.

⁴⁶ uo. 5. old.

⁴⁷ *Minden szláv nép közös hazájának a tervezett állama*

⁴⁸ Iványi: 9. old.

⁴⁹ *Iványi fordítása a Matica Slovenskáról igen érdekes, a „szlovák anyácska” helyett „méhkirálynőnek” nevezi a szervezetet.*

pánszlávizmus térnyerését egészen 1918-ig.⁵⁰

Palacký elméletét, amely szerint a magyar honfoglalás akadályozta meg az északi és déli szlávok egyesülését, Iványi elismeri és egyben Európa számára szerencsés fordulatnak tartja. Mindamellett utal a német Grot történészre, aki szerint a magyarok akadályozták meg a németeket abban, hogy teljesen asszimilálják, és végleg eltüntessék a közép-európai szlávokat. A szlovákok vonatkozásában Iványi a Karácsonyi féle vácuum-elmélet híve volt, amely tagadta a morva-tót rokonságot. Véleménye szerint a Nagymorva Birodalom lakosságát marahán szlávok alkották, akik vagy kihaltak, vagy elmenekültek a bolgárokhoz és a horvátokhoz, vagy asszimilálódtak a birodalmuk elbukása után, így a mai tótok nem az ő leszármazottjaik. A marahán-tót rokonságot a nyelvi különbségek terén, a „g” és a „h” hangok kiejtésével cáfolja, szerinte két szláv népről van szó.⁵¹

Iványi külön kiemeli, hogy a 10. században a Felvidék legnagyobb része lakatlan zóna volt, az országgyepű része, szorosan magyar uralom alatt. Az országba ekkor érkező sok idegen etnikum telepítette be először szerinte: főleg németek és szlávok (!), akik nem őslakosok, hanem hospesek, vendégek az értelmezése szerint. Iványi a könyve tetemes részében (majd 60 oldalon keresztül) sorra veszi a felvidéki megyéket és Pozsony, Nyitra, Trencsén, Árva, Liptó, Túróc, Zólyom, Bars, Hont, Nógrád, Gömör, Szepes, Sáros, Abaúj és Torna megyéken szemlélteti a középkori helyzetet. A megyék megvizsgálása során mindenhol ugyanarra a következtetésre jut, a helységnevek, egyházi és földesúri összeírások és személynevek vonatkozásában: az autochton lakosság a magyar volt és utána is előbb a németek telepedtek le és csak aztán a 13. századtól a szlávok.⁵²

Iványi végkövetkeztetése az, hogy a mai tót nép nem a marahánok ivadéka, nem is cseh vagy morva, hanem északról beszivárgott népelem, a Kárpátokon túlról. A forrásokban szerinte latinul sclavusnak, a magyar nyelv tótnak nevezte el őket, élesen elkülönítve azt, hogy a szlovák nem cseh (tehát bohemus) és nem lengyel (tehát polonus). Megoldást számára a németek elnevezése adja, akik a tótok előtt vagy egyidőben települtek be velük. Ők nem slowakeinak, vagy sclavusnak, hanem windischnek nevezik őket, különösen egyénnevek fordításában, településnevekben, utcanevekben. Így tehát Iványi művének a nagy felismerése az, hogy a szlovák-tótok a vendek,⁵³ más néven a szorbok, akik a Felső-Odera folyásánál éltek

⁵⁰ Iványi: 8-24.old.

⁵¹ uo: 27-38. old.

⁵² uo: 39-94. old.

⁵³ *A modern történetírás hivatalos álláspontja szerint a vendek valóban délre vándoroltak az Oderától, azonban a legtöbb történész szerint jóval korábbi időben és ők a mai szlovénok ősei, noha ennek a bizonyítása legalább annyira kétes, mint Iványi elmélete. A vendek szlovén és nem szlovén rokonsága a korszakban szintén nagy közéleti figyelmet kapott, nem kevésbé ott is a politikai motivációk hatására.*

eredetileg és a 13. században vonultak át a németek nyomására déli irányba, Magyarország felé. Végkövetkeztetésként számára ennek az a jelentősége, hogy Felvidékhez joga csak a magyaroknak van, nem a szlovákoknak és legkevésbé nem a cseheknek.⁵⁴

A volt Felső-Magyarországról

Közel tíz év telt el, de a szlovák történetírás nem véleményezte Iványi Béla művét, mikor is 1929-ben Jozef Škultéty: *A volt Felső-Magyarországról* c. pamfletjével válaszolt rá. A szlovák történetíró arra koncentrált a válaszművében, hogy az Iványi által felvetett történeti állításokat megcáfolja és a hivatalos szlovák történetírás koncepcióját bizonyítsa. Škultéty magyarul írta meg a munkát, azért, hogy mint az alcíme is bizonyítja - *Válaszul dr. Iványi Béla "Pro Hungaria Superiore. Felsőmagyarországért" című könyvére* – személyesen Iványinak válaszolhasson. A mű címében a volt Felső-Magyarország is arra utal, hogy az már csak a múltban volt a történeti Magyarország része. Škultéty az elején leszögezi, hogy Iványi elfogultan írta a munkáját, a határmódosítások következményeként és nem is egzakt források alapján dolgozott. A szlovák történész kiemeli, hogy a nemzeti ébredés mindenre hatott, a tótokra is, nemcsak az „izgató ügynökök” és „hivatalkeresők” műve volt. A szláv írásbeliség szerint a magyarnál is sokkal ősbib, Ciril és Metód a 9. században már bibliát fordítottak szláv nyelvre. A szlavológusok pedig cáfolják azokat a téziseket, amelyek szerint a tótok csak a 13. században települtek be, mert Jagič⁵⁵ 1876-ban kifejtette, hogy a szláv-tótok lakhelyei egészen a Dunáig értek a magyar honfoglalás előtt. Škultéty rámutat, hogy Jagič elméletét Melich János is elismerte 1903-ban, miszerint Moráviában a mai értelemben vett tótok laktak. Iványi elmélete a szlovákok vend szlávságáról nem helytálló mivel: „*a g és a h eltérései nem egyértelműek, a szláv nyelv is jelentősen átalakult a századok folyamán, miként a magyar is*”.⁵⁶

Škultéty szerint Iványi nem érti meg a Nagymoráviához tartozott megyék településneveit, a mai szlovák nevek nem a magyar nevekből lettek átvéve, akire hivatkozik, az Volf György és az 1897-es munkája,⁵⁷ amely alapvetően hibás. Igenis amellet érvel, hogy a Felvidék helyneveinek nagy többsége szláv eredetű, sőt a magyar nevük is ebből származik. Iványi állítását, amely a tótokat vendeknek nevezi megalapozatlannak és merésznek tartja, de

⁵⁴ Iványi: 95-98. old.

⁵⁵ Vatroslav Jagič (1838-1923) egy horvát nyelvűtudós, a szláv nyelvek eredetének nagy ismerője volt.

⁵⁶ Jozef Škultéty: *A volt Felső-Magyarországról*, Túrócszentmárton, 1929, 1-7. old.

⁵⁷ *A mű, amire utal: Volf György: Az egyházi szláv nyelv és a magyar honfoglalás, Budapest, 1897.*

rámutat arra, hogy ha a tótok tényleg a 13. században szivárogtak volna délre a Visztulától, akkor nem a csehekhez lenne hasonló a nyelvük, hanem a lengyelekéhez, hiszen ekkorra már a szláv nyelvek kialakultak és élesen elkülönültek egymástól. Iványi szerint előbb magyarok, majd németek és csak aztán éltek Felvidéken a tótok, pedig a sorrend Škultéty szerint éppen fordítva van.⁵⁸

A műben érezhető Škultéty sértődöttsége, ez már a vend-szlovák hasonlatnál is felismerhető volt, aztán különösen kitűnik ez, mikor az általa a szlovák történelem fő korszakát Iványi csak izgatóknak és a magyarok ellen felbujtó cseh ügynökök munkájának tartja, Škultéty ebben megint Trianon hatását látja. A békeszerződésről a szlovák történetíró elismerően nyilatkozik, a legnagyobb igazságtételnek tartja, amikor „*Magyarország megfizetett a bűneiért a nemzetközi bíróság előtt*”. Škultéty kiemeli, hogy a magyarok az 1791-es országgyűlés óta erőltették a magyar nyelv terjesztését, amivel egyben elnyomták a nemzetiségek nyelveit. Škultéty Széchenyi Istvánt hozza fel ellenpéldaként, aki kiállt ez ellen 1842-ben, és azt mondta, hogy a magyar nyelv megtanulásától még nem lesznek magyarrá a szlávok. A magyar történetírást is kritizálja a műben, amely szerint magyar nemzeti ébredésnek szabad volt haladni, de a szlováknak nem. Škultéty ezek után Kossuth ostromozásába kezd, akit a hivatalos szlovák történetírás szinte minden műve is a magyarizáció legnagyobb alakjaként mutat be. Szerinte ő irányította a magyar politikát 1849-ig, a nemzetiségek nyelvi elnyomása az ő gondolatán alapult, pedig Kossuth nem más, mint szlovák renegát volt.⁵⁹ A bizonyíték szerinte erre az, hogy a családja Túrócból származott, a nagybátyja Jur Kossuth (Kossuth György) pedig levelezett Kollárral és Štúrral is a tót nemzetiség ügyében. Škultéty rámutat, hogy a magyar politika 49 után is Kossuth szellemében ment tovább: „*a történelem pedig nagy szerencsével a magyaroknak kedvezett és a Kiegyezés olyan helyzetet teremtett 1867-től, hogy a magyarok kényük-kedvük szerint bánhattak onnantól a nemzetiségeikkel*”.⁶⁰ Elnyomás volt ez a korszak szerinte, amit a Matica Slovenská és a 3 középiskola bezárása is bizonyít. A legnagyobb tragédiának azt tartotta, hogy a tótokat adóztatták, de kizárták a szellemi élet minden szintjéből, az állam csak a magyar kultúrát fejlesztette. A baj tetőpontja szerinte főleg az iskolázatlanság volt, a szlovák nép a magyar iskolát szörnyű ellenségnek tekintette, a kötelezőn túl (6-12 év) nem iskoláztatták gyerekeiket a szlovák szülők, így értelmiség nem fejlődhetett. A legnagyobb problémák egyike, a nagy szlovák kivándorlás ráadásul pedig ezért és főként ekkor kezdődött

⁵⁸ Škultéty: 8-13. old.

⁵⁹ A szlovák történetírásban Kossuth „szlováksága” eredetileg először Karol Anton Medvecký műveiben jelent meg, tőle vette át később Škultéty is.

⁶⁰ Škultéty: 15. old.

el Škultéty szerint: „a tót nép nem boldogulhatott, szellemileg a kihalás szélére sodródott és sokan ezért el is vándoroltak Amerikába”.⁶¹

Škultéty felhossa a botrányos ügyeket is – FEMKE, Csernovári incidens⁶² – ami által a szlovák gyerekekből magyar cselédek lettek és a hitük és nyelvük miatt a magyar püspökség akaratának ellenálló szlovákok közé lőttek. Iványi Béla tehát szerinte egyáltalán ne botránykozzon meg, ha a tót nép meggyűlölte a magyart.⁶³

A szlovák történész szerint a magyarok még a háború idején is a nemzeti elnyomást tartották a legfontosabbnak, leszögezi, hogy ilyen országban nem maradhattak meg a szlovákok és Felső-Magyarország már csak volt, most már Szlovenszko a neve és a Csehszlovák Köztársaság része. Škultéty szerint Trianon után hiába mondják a magyarok, hogy megfosztattak a nemzeti lét feltételeitől, de valójában a csehek, szlovákok, szerbek, horvátok kapták meg azt. A zárszámban kiemeli, hogy a magyarok nem képesek a múlttal szembenézni, és most is az akkori politika helyességét bizonygatják, ez is azt mutatja, hogy Trianon tehát szerinte egy elkerülhetetlen szükségszerű következmény volt.⁶⁴

Felső-Magyarországról

A többi történetírói vitával ellentétben – ahol egy-egy műre született a másik oldalon egy válaszmű vagy tanulmány, amelyben véleményezték az első művet – itt nem ért véget a történet. Iványi Béla személyisége, amely már az életrajzi ismertetőben is megismerhető volt, nem viselte el egykönnyen a kritikát és ezért Škultéty válaszművének megjelenése után egy évvel, saját maga is válaszolni kívánt a szlovák történésznek. 1930-ban, immáron Szegeden jelentette meg a *Felső-Magyarországról (Felelet Škultéty József: A volt Felső-Magyarországról című pamfletjére)* nevet viselő füzetét.

Iványi Béla nagyon erős kritikával válaszol rögtön az elején Škultétynek, rámutat arra, hogy a szlovák történetíró nem használta ki a felvidéki levéltárak adatait, amelyekhez neki lehetősége sem volt hozzáférni és szerinte a neki címzett válaszmű megírása csupán a csehek számára teljesített politikai feladat volt, tisztán félrevezetésből és politikai célból.

⁶¹Škultéty: 19. old.

⁶² 1.) A FEMKE (Felvidéki Magyar Közművelődési Egyesület) keretén belül a kolerajárvány áldozatainak a szlovák árvái déli magyar családokhoz kerültek, ahol a magyar környezet miatt a gyermekek elmagyarosodtak. 2.) 1907-ben Csernováron a falu lakossága a püspöki döntés ellenében Andrej Hlinkát akarta a templom papjának választani, de a csendőrség az összegyűlt tömegbe lővetett. Egyébként a hét löfegyvert használó csendőr közül öten szintén szlovák származásúak voltak és a hivatalos jelentés szerint önvédelemből nyitottak tüzet.

⁶³Škultéty: 14-21. old.

⁶⁴uo. 22-30.old.

Felháborodva vette tudomásul, hogy Škultéty kritizálja az ő forráskészletét, pedig csak Grünwald Bélát, Volf Györgyöt és Karácsonyi Jánost emelte ki, holott Iványi sokkal több művet is idézett, akik sokkal nagyobb tudományos tekintélyek voltak, mint Palacky vagy Dudik, akikre Škultéty szűkszavúan hivatkozott. Iványi több oldalon keresztül bizonyítja a forrásai hitelességét, és megjegyzi, hogy e források: az országos levéltár, a városi levéltárak, egyházi levéltárak és családi levéltárak mind Škultéty rendelkezésére is álltak volna, ha akarta volna.⁶⁵

Ezek után sorra veszi és cáfolja a Škultéty által felhozott érveket. Elsőként a nyelvész Jagič műveiben előforduló „cechisch-slavich” kifejezést éppen hogy Škultéty értelmezte rosszul, hiszen az nem csehszlovákot jelent, hanem cseh-szlávot. Melich János állítását, ami szerint Moráviában tótok laktak, Iványi tiszteletben tartja, azonban felmerül benne egy kérdés: *meddig húzódtak Morávia határai?* Mert, hogy nem a Dunáig, az Iványi szerint bizonyos. Az ekkor már Szegeden tanító történész megállapítja, hogy Škultéty nem képes középkori oklevelek olvasására és értelmezésére, hiszen latinul sem tud. Megjegyzi, hogy ha belenézne a szlovák kollégája ezen oklevelekbe, akkor ott mindenhol magyar és német neveket látna. Egyenesen nevetségesnek tarja, hogy Škultéty őt magát is, többek között Werbőczyvel, Dobóval, Sztárai Mihállyal, Kossuthal és Rákosi Jenővel tót renegátnak tartja. Iványi szerint éppen Škultéty neve magyar-német eredetű és ő rá igaz a szlovák történész Kossuthra tett kijelentése: *„a renegát lelkületéből adódik, hogy ellenségévé lesz a népnek, akiket elhagyott!”*⁶⁶ A Felvidéken található szláv eredetű településnevekről úgy vélekedik, hogy azok akár igazak is lehetnek, de nagyot téved Iványi szerint az, aki azt gondolja, hogy a szláv eredet azonos a tóttal. És ettől még nem lesz a cseheknek joga a Felvidékre, mert ha mindenben igaza is lenne Škultétynak, akkor is csak az „őslakos” szlovákoké lehetett volna a Felvidék és nem a cseheké, márpedig ma Prága uralkodik a tótok felett is. *De ha véletlenül a csehek fel is szabadították a szláv testvéreiket* – teszi fel a kérdést Iványi - *miért kellett a színmagyar Csallóközt, Komáromot, Losoncot, Rimaszombatot és Kassát is elvenni?*⁶⁷

Azon a szlovák történetírásban felbukkanó új tendencián is meglepődött Iványi, hogy a tót fiú nem tanulhatott és nem érvényesülhetett a dualista kori magyar oktatási rendszerben. Erre ellenpéldaként az esztergomi egyházmegye 1902-es növendéklistáját veszi elő, amelyből kiderül, hogy 14 tót és 4 magyar nevű fiatal kezdte meg a tanulmányait teológián Esztergomban, amely ráadásul nem is a nyelvhatáron feküdt, hanem már mélyen a magyar

⁶⁵ Iványi Béla: Felső-Magyarországról, Szeged, 1930, 1-7. old.

⁶⁶ uo: 9. old.

⁶⁷ uo: 8-13. old.

nyelvterület belsejében. Iványi élesen reagál a Škultéty által felhozott botrányos esetekre is: a koleraárvák ügyében azt írja, hogy a magyar társadalom felkarolta őket, nem hagyta éhen pusztulni. Ez volt az a nagy bűn, de ha nem tették volna, akkor meg szívtelen ázsiai hordákról beszélne most Škultéty. A csernovári szerencsétlen eset pedig szerinté eltörpül a csehek 1918-as pozsonyi és egyéb vérengzései, és a Mária Terézia szobor elleni „kulturtevékenységük”⁶⁸ mellett. Iványi kitart amellett, hogy a tótok nem gyűlölték a magyart, csak a csehek által felbújtatott agitátorok. Hiába mondogatja Škultéty, hogy Magyarországon már lankul a „Trianon-sokk” és tíz év múlva már nem is emlékeznek majd rá. Iványi kijelenti, hogy amíg él magyar ember a csonkahunban, emlékezni fog Trianonra.⁶⁹

Arra kéri Škultétyt, hogy a továbbiakban hagyja békén a politikai pamfletjeivel, Csehszlovákiában úgyis vannak más gondok, amelyekkel foglalkozhat. A tót lapokat szerinte sajtóperekkel sújtják, a csernovári hőst, Hlinkát most már börtönbe zárják, Štefánikot meggyilkolták⁷⁰ és a magyarbarát Jehlička professzort elüldözték. Iványi befejezi a válaszolást Škultétynek, kitüntette egyszeri válaszával, de azzal zárja művét, hogy csak cseh megrendelésre készült provokációnak tartja a pamfletjét és nem tudományos munkának.⁷¹

Még egyszer a volt Felső-Magyarországról

Jozef Škultéty azonban nem hagyta annyiban a dolgot és egy éven belül, 1931-ben a *Még egyszer a volt Felső-Magyarországról (válaszul Iványi Béla „Felső-Magyarországról” című füzetére)* c. pamflettel válaszolt. A bevezetésben leszögezi, hogy már csak a két ország közötti jövőbeli jószomszédi viszony érdekében válaszol Iványinak, aki minden gondolatának megtalálta az ellenkezőjét. Azonban Škultéty szerint az első műve nem politikai pamflet volt, hanem az igazság. Iványi szemrehányásai és a tudományosságának a megkérdőjelezése csak személyeskedés és provokáció szemében. Ő egyetlen megyében, magyar forrásokat is bevonva bizonyít, mert Zólyom kérdésében véleménye szerint neki van igaza: tisztán

⁶⁸ Fadrusz János szobrászművész nevezetes alkotását 1921-ben egy éjszaka alatt elvakult csehszlovák légiósok egy csoportja ledöntötte és vasdorongokkal a felismerhetetlenségig összezúzta.

⁶⁹ Iványi: 14-18. old.

⁷⁰ Milan Rastislav Štefánik a francia légióban harcolt a világháború alatt, Masaryk és Beneš mellett ő tekinthető a csehszlovák állam megalapítójának, ugyanakkor a két politikussal szemben cseh és szlovák politikai egyenjogúságot akart elérni az új köztársaságban. Halálának körülményeit számtalan történeti vita letárgyalta már. A legvalószínűbb verzió szerint az Olaszországból hazatérő Štefánik repülőgépét tévedésből a pozsonyi csehszlovák légvédelem lőtte le, mivel az olasz gépen a piros-fehér-zöld trikolórt magyarnak nézték. Más verziók szerint leszállás közbeni baleset történt, míg Andrej Hlinka azt nyilatkozta, hogy Štefánik gépe épségben szállt le, de ahogy kilépett belőle, Beneš parancsára a cseh katonák agyonlőtték.

⁷¹ Iványi: 19-21. old.

kimutatható a tótok a magyarokénál korábbi megtelepülése. Iványi Škultéty szerint még mindig a világháború eseményeivel foglalkozik, a levéltárak és források használatának a szükségességét hirdeti, de az oklevelek már a múlt században sem eredeti alakjukban voltak meg és nem is helyesen olvasták őket. Iványi szerinte nem vonhatja kétségbe az ő képességeit, mivel ő meg nem tud szlávul és úgy értelmezi a helyneveket, így pedig az ő képességei kérdésesek a témában.⁷²

Azok a települések Škultéty szerint, amelyeket ma a magyarok visszakövetelnek már a magyar honfoglalás előtt is szláv őstelepülések voltak. *„A közép-Dunától a Kárpátokig szláv törzsek éltek, északi szlávok, vagyis tótok. Ők voltak, akik útját állták a németeknek és ők keresztelkedtek meg először Konstantin és Metód segítségével.”* Hiába hivatkozik szerinte Iványi Karácsonyira és Volf Györgyre, mert már a századelőn bebizonyította Melich és Asbóth, hogy a tótok Szvatopluk szlávjainak a leszármazottjai.⁷³

Škultéty felvilágosítja Iványit arról, hogy a párizsi békekonferencia nem a távoli múlt alapján döntött, hanem a közelmúlt eseményeinek a fényében. *„Tarthatatlanok voltak az ausztriai és magyarországi állapotok európai és civilizált szemmel nézve.”* A felvidéki nemesség a magyar ügy szolgálatába állott, a lapok szidták a tótokat, az iskolákban ellenőrizték, hogy a magyar nyelvet megfelelően tanítják-e és ha valami kifogást találtak, nyomban büntetést szabtak ki. A szabadságharc után a tótoknak sikerült Bécsben kierőszakolni a Matica Slovenská létrehozását és 3 gimnáziumot, de 1867 megsemmisítette ezeket is. Rájuk fogták, hogy hazaárulók és pánszlávisták, és a császár a magyarok akaratát követte. Škultéty így ír: *„tótul tanulni nem lehetett, kicsapták a hazafias érzelműeket az iskolákból, pánszlávizmus vádjával üldözték őket. A sajtóperekben más vád nem is volt, minthogy a tót nyelvet akarták ápolni, az uralkodó azonban izgatásnak minősítette ezeket is. A tót nemesség beolvadt a magyar akaratnak, a népet kulturálisan fojtogatták, a tót diákok száma folyamatosan csökkent.”*⁷⁴

Az Iványi által felsorolt jelenkori szlovák panaszok csupán a nehéz gazdasági helyzet hatására születtek, de most a világon mindenhol ez van.⁷⁵ Škultéty biztos benne, hogy 1930-ban már a magyar közéletet nem érdekli Trianon ügye, Iványi rosszul gondolja, hogy soha nem felejtene. Szerinte Ady Endre és József Attila versei is a beletörődésről írnak. Magyarországon a kiscgazdák is a rossz gazdasági helyzetre hívják fel a figyelmet, a munkanélküliség, a gyárak bezárása, ami foglalkoztatja már a társadalmat. Škultéty szerint

⁷² Jozef Škultéty: Még egyszer a volt Felső-Magyarországról, Túrócszentmárton, 1931, 1-7. old.

⁷³ Škultéty: 7-10. old.

⁷⁴ uo. 11-20. old.

⁷⁵ Az 1929-ben kezdődött nagy világ gazdasági válság hatása.

Iványi nem mond igazat, mikor a rossz szlovák életről beszél, vannak gyárak, épül a vasút, népesednek a falvak, városok. A magyarok is jól élnek Csehszlovákiában, növekszik a könyvtáraik száma, a városaik lakossága, nem költöznek el, vándorolnak délre. A Monarchiában a kárpátalji ruszinok helyzete volt a legrosszabb, most már az is jelentősen javult. Iványi nem akarja megérteni, bevallani mi volt 1918 előtt. Škultéty viszont úgy gondolja, hogy érti: *„annyira rossz volt a szlovákoknak, hogy attól már minden csak jobb lehetett.”* Bízik azonban az új szellemben, amely utat tör magának és nemsokára a magyar és csehszlovák kapcsolatokat is a megértés és jószomszédi viszony jellemzi majd. Škultéty a befejezésben politikai irányultságát is felfedi, amikor azzal zárja a művét, hogy Masaryk elnök és Benes külügyminiszter jól vezetik az országot, a magyar kisebbség is elégedett a helyzetével és *„Prága már csak arra vár, hogy Budapest átváltson arra az újra, amelyet mostanában oly lelkesen hirdet.”*⁷⁶

A vita újabb szereplői

Škultéty utolsó pamfletje már érzékelhetően kevesebb történeti felfogást tartalmazott és jóval több volt benne az aktuális politikai helyzetre való utalás. Iványi talán ezért nem is válaszolt többé a kérdésben neki, ahogyan ez korábban meg is ígérte. Bár szlovák részről többé nem foglalkoztak ezzel, magyar történetírásban mások is hozzászóltak azonban ehhez a vitához, mintegy külső megfigyelőként. Elsőként a neves irodalmár, Keresztury Dezső, aki a Szent István féle állameszme fontosságát bizonygatta a Škultétynek írt nyílt levelében. De meg kell még említeni Steier Lajost, a tót nemzetiségi mozgalmak és a szlovák 48/49-es események nagy kutatóját is, aki a *Tót harakiri* c. a Magyar Szemlében megjelent tanulmányával szintén személyesen Škultétynek válaszolt.

Keresztury Dezső tanulmánya⁷⁷ 1931-ben jelent meg a magyar kormányhoz közeli Magyar Szemlében. Mint a neve is mutatja, Škultétynek válaszul íródott és annak második pamfletjére reagál, talán éppen Iványi helyett. Az, hogy a neves irodalmár is hozzászólt a témához, természetesen jóval tovább köztudatban tartotta a vitát a magyar közéletben. Keresztury egyébként nem politikatörténeti szálon közelít az eseményekhez, hanem eszmetörténeti síkon próbál érvelni a szlovákoknak. Ahogyan a nyílt levelében kihangsúlyozta: *„Számunkra nem az a fontos, mily messzire viszik a dunai népek családfájukat, hanem az, hogy mi volt az az államalkotó erő és gondolat, melyik volt az az*

⁷⁶ Škultéty: Még egyszer a volt Felső-Magyarországról, 21-31.old.

⁷⁷ Keresztury Dezső: Nyílt levél Škultéty Józsefnek, Magyar Szemle, 1931, 180-184.old.

államszervezet, amelyik egyesítette az itt kavargó, egymás sarkába harapó néptöredékek összehúzó erőit.”⁷⁸ Keresztury tanulmányának a határozott és egyértelmű válasza szerint e tényező a magyar szent korona volt és annak az összefogó eszmei, szellemi ereje, és semmiképp sem Nagy-Morávia, aminek napjainkra már semmilyen hatása nincs.

Steier Lajos⁷⁹ már jóval a vita elindulása előtt foglalkozott a tót nemzetiségek Trianon előtti és utáni történetével is. 1928-as tanulmányában⁸⁰ már nagyjából híven tolmácsolta Jozef Škultéty nézeteit, meglehetősen kiélezett kritikával. E szerint a Škultéty féle „elmélet” szerint a magyarok nomád népként, mint menekülők jöttek be a Kárpát-medencébe, ahol is a legjobb úton voltak az elszlávosodás felé, de a besenyők és a kunok beolvadása ettől megmentette őket. Steier pontosan tudta, hogy Škultéty nem volt olyan értelemben „professzionális” történész, mint majd utódai lesznek, ahogyan leírja *„sokkal inkább egy nemzeti mozgalom legendáriumának igyekezett történeti színezetet adni”*. A két évvel későbbi tanulmányában,⁸¹ már a szlovákok növekvő csehellenességéről ír Steier, amely szerint a szlovák és ruszin mozgalmaknak össze kellene fognia magyar nemzeti pártokkal az önkényeskedő cseh kormány ellen. Steiernek a vitához közvetlenül kapcsolódó tanulmánya azonban a szintén 1930-as *Tót harakiri* c. műve volt, amely kifejezetten Škultéty ellen és az általa hangoztatott történeti felfogás ellen íródott.⁸²

A tanulmány egyértelmű reakció Škultéty füzetére, amint azt a neve is mutatja. Steier szerint a szlovák tudós és publicista 1918 óta nem találja a helyét, a munkáiban ellentmondások fedezhetőek fel, és hánykolódik a szlovák nemzet és a cseh kormány kiszolgálása között. Škultéty újabban a csehszlovakisták mellett áll ki, fölényesen hirdeti 1918

⁷⁸ Keresztury: 184.old.

⁷⁹ Steier Lajos 1885-ben született Liptószentmiklóson. Budapesten végezte tanulmányait, jogot és történelmet tanult és aztán újságíróként helyezkedett el. A nemzetiségi problémák voltak a fő kutatási területei, különösen a szlovák kérdés. Már a korai munkáiban (*A tót-kérdés, Csehek és a tótok*) kihangsúlyozta azt a gondolatát, hogy a cseh és a szlovák két különálló nemzet és egy nemzetet korábban sosem alkotott. Az államfordulat után erősen kritizálta a csehszlovák történetírást, akik a véleménye szerint „mesterséges” történelmet kezdtek el gyártani. Részt vett Bécsben az egykori Monarchia levéltárát feldolgozó bizottságban, ennek a forrásait feldolgozva adta ki a szlovák nemzetiséggel foglalkozó legnevesebb műveit a *Fontes* sorozaton belül. A tót nemzetiségi kérdés 1848-49.-ben című, monumentális, kétkötetes, okmánytárral is ellátott, 1937-ben a Magyar Történelmi Társulat által kiadott műve tekinthető alighanem az életművének, bár az 1924-es Görgey és Kossuth és a Czambel nyelvész emlékére írt 1937-es Czambel emlékkönyv is rendkívül népszerű lett a korszakban. A művei a mai napig forrásértékek, a két világháború közötti magyar történetírásban a szlovákkérdést tekintve alighanem a legnagyobb tekintélynek számított. Rendszeresen publikált tanulmányokat a magyar kormányhoz közeli Magyar Szemle-ben, rengetegszer vitatkozva a cseh és szlovák történészekkel, főként Škultétyval. Tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának és a Felvidéki Tudományos Társaságnak is. Ugyanakkor a szlovák bibliográfiai szótárban úgy jellemzik őt, mint a szlovák nemzeti mozgalom ellenségét és 1918 után a magyar irredentizmus egyik képviselőjét. Steier Lajos 1938-ban hunyt el Bécsben, de választott hazája fővárosában, Budapesten helyezték örök nyugalomra.

⁸⁰ Steier Lajos: *Tót elkeseredés*, Magyar Szemle (1928), 359-363. old.

⁸¹ Steier Lajos: *Az őslakosság szervezkedése Csehszlovákiában*, Magyar Szemle (1930), 52-59. old.

⁸² Steier Lajos: *A tót harakiri - Skultéty füzete*, Magyar Szemle (1930), 363-374.old.

helyességét, pedig ez egyenlő a nemzete öngyilkosságával. Steier szerint Magyarországon belül a szlovák autonómia sokkal nagyobb előrelépés lett volna. A szlovák történészt főleg Iványi késői betelepedés és vend-szlávság elmélete bántotta meg, ezért írta pamfletjét, Steier szerint azonban a tótok és a morvák egy népek voltak, de utóbbiak elcsehesedtek a középkorban. Úgy véli, hogy tulajdonképpen Iványi és Škultéty megegyeznek tudat alatt abban, hogy a tótok nem csehek és velük közös államot nem is alkottak, hiszen Nagymorávia akkor tót volt. Steier szerint eltérés közöttük csak a nyugati és a délszláv eredetben van. Ez persze a legnagyobb tekintélyű nyelvészeket is megosztja a mai napig, hiszen Niederle szerint semmi nem bizonyítja a szlovákok délszlávságát, noha Czambel szerint Gömörben és Zólyomban a délszláv nyelv hatása tisztán kimutatható. A cseh-tót nyelvi közösség mindenképp tagadható Czambel, Iványi, de még Škultéty szerint is. A csehek 1915-ben már kísérletet tettek a saját nyelvük irodalmi elfogadtatására,⁸³ de azt a szlovák nemzet reprezentásai élesen elutasították, még a csehtót pártiak is. Škultéty is éles cikksorozatban reagált akkor és a felvidéki cseh lap betiltását éppen a turócszentmártoni vezetők kezdeményezték, mint a nemzetre káros anyagot.

Steier megemlíti, hogy Škultéty levelezéseiből kitűnik, hogy Hlinka mellett állva, Vajansky cseh-ellenes álláspontját helyeselte. A tót diákság ugyan már ekkor kétfelé oszlott, Masaryk csehszlovák híveire és a turócszentmártoni tót nemzetiekre. Utóbbiak kinevették a cseheket, akiknek szláv nyelve elnémetesedett, Steier szerint a szlovákok azt gondolták, hogy a cseheknek nincsenek nemzeti értékeik, szokásaik, nem eredeti tiszta szláv népek. Škultéty 1918-ban is Vajansky mellett állott Masarykkal szemben, de Párizsban váratlanul átállt az elnök pártjára és már a delegációban a cseh-tót egység mellett érvelt, 1921-ben már lelkesedő beszédet írt Masaryk üdvözlétére. Masaryk és tót tanítványai megnyerték a csatát, mert Vajansky halála után nagyrészüket átállt a csehszlovakisták mellé, ahogyan a fő áruló, Škultéty is tette. Steier kiemeli a tanulmányában, hogy csupán kevesek, főleg a Juriga, Tomanek és Hlinka vezette katolikus szárny, amelyből a későbbi Néppárt alakult meg, maradt tiszta szlovák nemzeti érzelmű és ők mindig is Magyarország mellett álltak ki. *„Senki sem adja oda a sajátját, még a testvérnek sem”*⁸⁴ Idézi 1913-ból híres cseh ellenes mondásukat Steier, de korábban már a nagy Hurban is megmondta, *„hogy a csehek csak akkor állnak a tótok mellé, ha hasznót akarnak belőlük húzni.”*⁸⁵

⁸³ Anton Stefánek közoktatási miniszter tervezete, amely a cseh irodalmi nyelvbe tagozta volna be a szlovákokat.

⁸⁴ Steier Lajos: *Tót Harakiri*, 366. old.

⁸⁵ Steier Lajos: *A tót harakiri*, 363-367. old.

A tanulmány innentől azt mutatja be, hogyan kerekednek felül a csehszlovakisták a szlovák nemzetiekre és hogyan állítják át a neves embereiket a saját táborukba. A cseh vezetés maradiaknak, konzervatívoknak kiáltotta ki a szlovák nemzetieket, pedig az eltérés egyáltalán nem ilyen jellegű volt és az most. Škultéty az 1929-es füzetében már a 19. századi magyarosítás közismert és folytonosan emlegetett adatait és szemrehányásait emlegette. Steier szerint Iványi majd válaszol neki, tele van félgazságokkal, tévedésekkel úgyis. Elhallgatja feltűnően a tót és cseh politika viszonyát a bécsi udvar felé, ugyanis csak a magyarság harcolt a germanizáció ellen, s ezzel megvédte a nemzetiségeket is. Steier kiemeli, hogy a tót nemzeti ébredés a magyarban gyökerezett, ebből merített példát és azt követte. A kivándorlásra vonatkozó adatokat Škultéty jóval túlbecsülte és félreértette, mert a szlovákság igen nagyrésze visszavándorolt. De jelen helyzetben a tótság hamarosan ki fog pusztulni és a helyét a csehek veszik át. A magyar iskolákban pedig jelentős volt a tótok száma, most jóval inkább visszaszorul a középszinten iskolázottak száma. Csehszlovákiában most a híres tót mondás lebeg: „*Ja pán, ty pán, kto bude husy pást? Ěn is ůr, te is ůr és akkor ki fogja a libákat őrizni?*”⁸⁶

Steier nem érti, hogy Škultéty, amikor éppen dicséri a tótok jó helyzetét Csehszlovákiában, hogy nem veszi észre Hlinka és követőinek táborát? Ők nyíltan kimondják, hogy a tótság nincs megelégedve sem gazdaságilag, sem kulturálisan. Ők azt hangoztatják, hogy ezer éven át a magyar trikolór alatt hajóztak, a magyar kultúrához, nyelvhez alkalmazkodtak, de ezért mindig jóllakásig volt kenyerük. Škultétnél tehát érthetetlen az, hogy most is a magyarság ellen vagdalkozik, hiszen a magyarság a nemzetét nem fenyegeti. A tót népet mindig szuverén nemzetként ismerte el íásaiban, most mégis ellene dolgozik a cseh kormány mellett. Steier szerint Škultéty is pontosan tudja, hogy ma mindenkinek azt kell vallania „*hogy nincsen tót nemzet*”, csupán csehtót nemzet. Szörnyű a szemében, hogy Škultéty most azoknak dolgozik, akik ellen az államfordulat előtt teljes erejéből harcolt. Škultétynek a hlasisták⁸⁷ és Stefának miniszter ellen kellene ilyen füzeteket írnia a nemzete védelmében és nem Iványinak. Így fogalmaz: „*a magyar a tót nemzetet nem akarta ezer éven át és most sem akarja elpusztítani, a csehektől egy évtized után már látható a vég*”. Stefának és munkája arra irányul, hogy előkészítse a tótok beolvasztását a cseh nemzetbe. Steier szerint Csonkamagyarország részvétellel nézi a tótság vergődését, amely saját vezetőinek hibája. Ahogyan Škultéty is megváltozott 1918 után, úgy sokan megváltoztak és ezzel a nemzeti harakiri felé indultak el. Škultéty most is még a magyarokat támadja, holott inkább a csehekre

⁸⁶ Steier: 368-369.old.

⁸⁷ *A Hlas (Hang) történeti folyóirat köré csoportosuló, csehszlovák történészek.*

kellene figyelnie, ezért Steier figyelmezteti a tanulmánya végén, hogy *„ne riaszgasson egy izolált nemzetet, amely iránta és nemzete iránt valójában részvétellel viseltet.”*⁸⁸

Amennyiben összegezni szeretnénk az Iványi-Škultéty vitát, mindenképpen fel kell hívnunk egy fontos dologra a figyelmet. A vita semmiképp nem tekinthető a hivatalos magyar és a szlovák történetírás álláspontjainak az összecsapásának, mivel Iványi Béla nem a két világháború közötti hivatalos magyar álláspontot képviselte. Hiszen a két világháború közötti korszakban nem is volt egységes álláspontja a magyar történetírásnak a szlovákok eredetére vonatkozóan. A Monarchia idejéből eredő felfogást, melynek alapját Grünwald Béla rakta le, és Karácsonyi János szláv lakosság nélküli honfoglalás-elmélete is erősen tartotta magát a korszakban, ugyan a fiatalabb magyar generációk, ezt nem fogadták már el. Talán e téren éppen Mályusz Elemér volt a hangadójuk, de sok más magyar történetíró is elismerte azt, hogy a mai szlovákok az egykori morvák leszármazottjai. Iványi vend-elmélete nem talált nagy visszhangra, azt maga Steier Lajos is elutasította, egyetlen bizonyítéka ugyanis a németek szlovákokra használt „windisch” elnevezése, ugyanakkor a középkori németek valószínűleg minden szláv népet ezzel a szóval illettek. Más témákban azonban Iványi Béla nem képviselt olyan eltérő álláspontot a hivatalos magyar történetírásától. A dualista kori magyarságot védő érvei Škultétyval szemben teljesen elfogadhatóak voltak, s ezért is kelt a védelmére Steier a tanulmányában. A Škultéty által a válaszművében lefestett történeti kép annyira negatív volt, hogy az elfogadhatatlan volt a magyar történetírás számára és ezért okozhatta egy ilyen elnyúló és szerteágazó vita kialakulását.

Szlovák oldalról ugyan Škultéty majdnem teljesen a hivatalos szlovák történetírás álláspontját képviselte, de azonban mégsem mindenben. Ha összehasonlítjuk a későbbi szlovák történeti munkákkal, amelyek lefedik azokat a korszakokat, amelyeket ő is tárgyalt, akkor látható lesz, hogy az ifjabb szlovák történetírói generáció képviselői, mint pl. Daniel Rapant vagy Branislav Varsik jelentősen radikálisabb nézőponttal látták a szlovák-magyar közös történelmet. Škultéty felfogása és koncepciója nyilvánvalóan és szinte teljességgel Sasinek és Medvecký munkáiból építkezett,⁸⁹ Iványihoz hasonlóan tehát még a múlt századi gondolkodás jellemezte, és szintén Iványihoz hasonlóan a történetírói iskolákhoz viszonyítva a nemzeti romantikus stílus állt mindkettőjükhöz közel.

⁸⁸ Steier: 369-374.old.

⁸⁹ Juraj Valko: Dejiny očami Jozefa Škultétyho, Historia Nova, 2010, 2, 130.old.

A kutatásaikat és a tudományos színvonalukat figyelembe véve is felmerülhetnek kérdések. Iványi forrásfeldolgozását, amely a közel 60 oldal terjedelmű és a minden felvidéki megyében a településneveket vizsgáló fejezetben mutatkozik meg, mindenképpen dicséret illeti. Škultéty e téren messze elmarad tőle, forráskészlete jóval szegényebb, mind mennyiségileg, mind minőségileg.

Az Iványi-Škultéty vita mégis egyedülálló a szlovák és a magyar történetírás kapcsolatában mivel a két világháború közötti korszakban az egyetlen olyan vita volt, amely több műben is összechapott és a magyar és szlovák történelem teljes egészére kiterjesztette a kutatási területét. Természetesen érezhető volt minden műben az erős politikai hatás is, Trianon ekkor alig pár éve történt csak meg, és ez a politikai és érzelmi befolyás szintén a tudományos kutatás és érvelés kárára ment. A legnagyobb jelentősége mégis abban rejlik, hogy a két nézőpont összehasonlításával tisztán kimutatható, hogy mekkora különbségek is rejlettek a magyar és a szlovák oldalon a történelmi felfogást tekintve.

4. Összefoglalás

A magyar és szlovák történészek között lejátszódó történetírói viták rámutattak arra, hogy a korszakban milyen szemléleti különbségek voltak a két nemzet historiográfiái között, hogy mennyire különbözően látta egy magyar vagy egy szlovák ugyanazt a történelmet, ugyanabban az időbeli és térbeli keretben. A politikai-érzelmi hatások is tisztán kimutathatóak voltak ezekben a vitákban, sőt a vitákat generáló művek egyrésze szintén egy-egy nagyobb köztörténeti esemény után kerültek megírásra. Erre jó példa Iványi Béla első könyve, hiszen a világháborús vereség és a közelgő trianoni béke ösztönözte a megírására, de több, későbbi vitában is megnyilvánul ez.⁹⁰

A két világháború közötti szlovák és magyar történetírói vitákat megvizsgálva jelentősen eltérő nézőpontokat kaptunk arról, hogy pontosan mikor is következett be a „szakítás” a magyar és a szlovák nemzet között. A csehszlovák irányzat követőinél az a tendencia volt kimutatható, hogy a Magyarországtól való szlovák elszakadási törekvéseket minél korábban bizonyítani tudják, míg ezzel szemben a szlovák nemzeti történészek túlnyomó többsége szerint az együttélés problémamentes volt egészen a 19. századig, amikor is a magyar nemzeti mozgalom hatására a politikai vezetés a nemzetiségek elnyomásába kezdett. Iványi történeti képéhez hasonlóan a magyar történetírásban semmilyen nemzeti-nemzetiségi ellentét nem volt kimutatható, csak a cseh politika és az általa befolyásolt szlovák értelmiségi körök miatt következett be a szakítás a két nemzet között. Škultéty is elismeri a békés együttélést a középkortól, egészen a 18. század végéig, de ezután már azt próbálta meg bebizonyítani Iványinak, hogy a szlovák nép a dualizmus korában már meggyűlölte a magyarokat, igenis elszakadásra törekedtek, ami aztán cseh segítséggel be is következett. Nála a két nemzet közötti törés az 1790-es országgyűléssel kezdődött meg és 1848-ban csúcsosodott ki, onnantól fogva szerinte a szlovákság bizonyosan nem kívánt többé a magyarsággal egy hazában élni.

Felvetődik azonban az a kérdés, hogy lehet-e egyáltalán ilyen vonatkozású következtetéseket levonni, ha a szlovák és a magyar hivatalos történetírásnak sem volt egységes álláspontja erről. Sőt, mint láttuk, arról a kérdésről sem alakult ki egységes

⁹⁰ Branislav Varsik: *Národnostná hranica slovenská-maďarská v ostatných dvoch storočiach* (1940) c. nevezetes művét is elsősorban az első bécsi döntés hatására írta meg, amire Kniezsa István: *Adalékok a szlovák-magyar nyelvhatár történetéhez* (1941) c. munkával válaszolt. A Varsik-Kniezsa vitában, amelyet itt terjedelmi korlátok miatt nem tudok bemutatni, a nyelvhatár változásait taglalja a két történész. Varsik szerint a szlovákok nyelvterülete jóval délebbre húzódott a korban lévénél és csak a 19. sz. magyarizációs politika hatása miatt szorult vissza, míg Kniezsa azt bizonyítja a válaszművében, hogy a nyelvhatár éppen hogy délre tolódott a középkor óta és nem igaz a szlovák történetírás elmélete, amely szerint a felvidéki magyarság csupán elmagyarosodott szlovákokból tevődne össze.

nézőpont, hogy kik a szlovákok. Mindezek ellenére levonható pár egyértelmű következtetés ezekből a vitákból: A szlovák történészek Trianon bekövetkezését és a két nemzet szakítását valamiféle szent igazságszolgáltatásként próbálták beállítani, miszerint a Monarchia rosszul bánt a nemzetiségeivel és ezért volt jogos a feldarabolás. Erre az új szlovák történetírói szemléletre válaszul a magyar történetírás többé már nem a „történelmi jog“ fontosságát kezdte el hangoztatni a korszakban, mint azt tette a századelőn, hanem jelentősen változtatott a retorikáján és megpróbálta azt bebizonyítani, hogy a magyarok mindig is jól éltek együtt az ország más népeivel, és a magyar nemzetiségpolitika mindig is méltányos volt a szlovákokkal szemben. Iványi Béla két műve is ezt bizonyítja, hiszen mivel az első könyvében még a vend-szlovák elméletét hangoztatta és ezáltal a magyarok jogát Felvidékre, a második munkájában már a korábbi szlovák-magyar békés együttélésre és a szlovákok Trianon utáni negatív helyzetére helyezte a hangsúlyt.

A korszak szlovák-magyar történetírói vitáit általánosan megvizsgálva az is szembetűnő jelenség, hogy legtöbbször a magyar fél reagált a szlovák történelmi koncepciókra, fordított esetben ez csak nagyon ritkán fordult elő. A magyar fél volt tehát az aktívabb a szlovák történelmi munkák és elméletek véleményezésében, és ezáltal a viták elindításában. Ettől függetlenül a korszakban mindkét nemzeti történetírásról elmondható az, hogy elsősorban a konfliktusokra és az ellentétekre helyezték a hangsúlyt, és nem törekedtek a két nemzeti historiográfia összeegyeztetésére.

5. Bibliográfia

Forrásértékű munkák:

IVÁNYI Béla: Felső-Magyarországról, Városi Nyomda, Szeged, 1930.

IVÁNYI Béla: Pro Hungaria Superiore, Debrecen, 1919.

ŠKULTÉTY, Jozef: A volt Felső-Magyarországról, Matica Slovenská, Túrócszentmárton, 1929.

ŠKULTÉTY, Jozef: Még egyszer a volt Felső-Magyarországról, Matica Slovenská, Túrócszentmárton, 1931.

Felhasznált szakirodalom:

BOTTO, Julius: Slováci. Vývin ich národného povedomia, Matica Slovenská, Túrócszentmárton, 1923.

CHALOUPECKÝ, Václav: Staré Slovensko, Univerzita Komenský, Pozsony, 1923.

DEÉR József: Felvidék történetének újabb irodalma, In: Királyság és Nemzet I., Attraktor, Máribesnyő-Gödöllő, 2005.

GLATZ Ferenc: Történetíró és politika, Akadémia Kiadó, Budapest, 1980.

HUDEK, Adam: *Slovenská historiografia a československé dejiny v rokoch 1918-1968*, Forum Historiae – Historický časopis, 2007/1.

JEHLIČKA, František: Náš program, Samostatnosť, Bécs, 1932.

KARÁCSONYI János: A magyar nemzet történeti joga hazánk területéhez a Kárpátoktól az Adriáig, Szent László Nyomda, Nagyvárad, 1916.

KERESZTURY Dezső: *Nyílt levél Skultéty Józsefnek.* Magyar Szemle, 1931/748.

KISS László: *A szlovák-magyar viszony megítélése a szlovák történetírásban,* Történeti Tanulmányok (ACTA) VIII. A Debreceni Egyetem Történeti Intézetének kiadványa, Debrecen, 2000. 33-51.

MÁLYUSZ Elemér: Túróc megye kialakulása, Attraktor, Máriabesnyő-Gödöllő, 2005.

MARCZALI Henrik: A béke könyve. A múlt tanulsága. Budapest, 1920.

NIEDERHAUSER Emil: A szlovák történetírás, In: A történetírás története Kelet-Európában, História, Budapest, 1995.

RAPANT, Daniel: *A szlovákok a történelemben.* In: Rudolf Chmel (szerk.): A szlovákkérdés a XX. században, Kalligram, Pozsony, 1996.

RAPANT, Daniel: *Magyarosítás, Trianon, revízió és demokrácia,* In: Rudolf Chmel (szerk.): A szlovákkérdés a XX. században, Kalligram, Pozsony, 1996

STEIER Lajos: Tót nemzetiségi kérdés 1848-49-ben, Budapest, Magyar Történelmi Társulat. 1937.

STEIER Lajos: *A tót harakiri. Skultéty füzetek. Skultéty, J.: "A volt Felsőmagyarországról" c. könyvéről.* Magyar Szemle, 1930/559.

STEIER Lajos: *Tót elkeseredés,* Magyar Szemle, 1928, 359-363.

STEIER Lajos: *Az őslakosság szervezkedése Csehszlovákiában,* Magyar Szemle, 1930, 52-59.

SZARKA László (Gabriel Viktor néven): 1848-49 legendája a szlovák történetírásban,
Kalligram, Pozsony, 1999.

SZARKA László: *A történeti Magyarország a szlovák történetírásban*, Világtörténet,
1992/ősz-tél, 8-23.

SZARKA László: Szlovák nemzeti fejlődés – Magyar nemzetiségi politika 1867-1918,
Kalligram, Pozsony, 1995.

VALKO, Juraj: *Dejiny očami Jozefa Škultétyho*, Historia Nova, 2010/2.

VÁRDY Béla: *Trianon megnyilvánulása a két világháború közötti történetírásban*, Aetas,
2003/3-4.